

In dit nummer

- Agenda Landschap volgens LNV en het Planbureau voor de Leefomgeving
- Landbouw en natuur in Europese context
- Waardevolle ecologische informatie over zeediersoorten
- Vijftig jaar visserij en beheer op de Noordzee
- Lezers WOT's new zijn tevreden
- Kennis voor natuur- en landschapsbeleid
- Helpt boeren de Nationale Landschappen?

WOT's new is een uitgave van de eenheid WOT Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Deze Nieuwsbrief bevat informatie over alle wettelijke onderzoekstaken natuur en milieu.

Redactie: Irma Jorritsma & Bram ten Cate
WOT Natuur & Milieu
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel. (0317) 48 54 71
E-mail: info.wnm@wur.nl
Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Abonnement

Aan- of afmelden voor de Nieuwsbrief kan uitsluitend via bovenstaand mailadres. Informatie uit deze Nieuwsbrief mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

Nummer 22 van de Nieuwsbrief verschijnt in Februari 2009

Agenda Landschap volgens LNV en het Planbureau voor de Leefomgeving

Geert van Duinhoven

De ministeries van VROM en LNV presenteerden in november de Agenda Landschap. Er is het nodige loos met het landschap en dat moet zonder nieuw beleid worden opgelost door een gezamenlijk optreden van rijk, provincies, burgers en bedrijven. Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft opties in beeld gebracht die de doelen van het landschapsbeleid dichterbij kunnen brengen.

Zorgvuldig omgaan met de ruimte, zorgen dat iedereen verantwoordelijkheid neemt voor het landschap, en het landschap duurzaam financieren. Dat zijn de drie pijlers van de Agenda Landschap die de ministers van VROM en LNV in november uitbrachten. Ze willen met de Agenda er voor gaan zorgen dat iedereen kan genieten van een mooi landschap. Behoud en ontwikkeling ervan worden nu vooral met overheidsgeld gefinancierd. Maar er is ook meer privaat geld nodig, vinden de ministers. Het landschap kan ook worden gefinancierd met bijvoorbeeld sponsorgelden en fondsen van particulieren.

Advies Rinnooy Kan

De laatste decennia zijn de veranderingen in het landschap steeds sneller gegaan. Volgens de ministers van LNV en VROM komt dit omdat de landbouw intensiever en grootschalig is geworden en omdat dorpen, steden en

infrastructuur steeds meer ruimte in beslag nemen. De resterende groene ruimte versnipert. Gevolg is dat mensen zich steeds minder thuis voelen in dat versnipperde, anonieme landschap. Dus is het appèl van Verburg en Cramer om er met z'n allen voor te zorgen dat we weer een mooi en gevarieerd landschap krijgen, waarin we onze activiteiten kunnen ontplooiën én waarvan we kunnen genieten. In de agenda staan allerlei acties die dit beleid moeten gaan ondersteunen. Een van de belangrijkste is volgens Peter Paul Mertens, projectleider Agenda Landschap bij LNV, dat provincies samen met het rijk, conform het advies van Rinnooy Kan, gaan inventariseren wat nodig is om daar waar het waardevolle agrarische cultuurlandschap in de knel komt te herstellen of te ontwikkelen. Mertens: "Vervolgens willen we met de provincies bekijken hoe we dat kunnen financieren en welke constructies daarvoor het meest wenselijk zijn. De Task Force

Rinnooy Kan geeft daar de nodige voorzetten en voorbeelden voor zoals landschapsfondsen. Ook gaan we samen met een aantal provincies in drie Nationale Landschappen de kernkwaliteiten van die landschappen concretiseren, zodat deze ook beter kunnen worden beschermd in provinciale plannen en bestemmingsplannen.”

Geen sterkere positie

De vraag is natuurlijk of hiermee het landschap de impuls krijgt die het nodig heeft. Rienk Kuiper van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) signaleert dat de stimuleringsmaatregelen en de beleidsintenties voor landschap het in de praktijk vaak afleggen tegen het juridisch kader en het financieel instrumentarium van veel rode functies. “Wij oordelen als planbureau niet of de Agenda goed of fout is, maar we constateren wel dat ook met de extra inzet van de Agenda de gestelde doelen waarschijnlijk niet gehaald zullen worden. De Agenda agendeert het landschap, maar is nog niet het door de Tweede Kamer gevraagde plan van aanpak voor het Deltaplan voor het Landschap. In ons rapport ‘Landschap beschermen en ontwikkelen’ hebben we, met hulp van onderzoekers van Wageningen UR, in beeld gebracht hoeveel het beheer van bestaande landschapselementen kost, hoeveel het kost om het Deltaplan geheel of gedeeltelijk uit te voeren, en welke beleidsopties er zijn om landschap goed te beschermen en te ontwikkelen. Als je als rijk of provincie je landschapsdoelen wilt bereiken, dan moet je toch voor een goede handhaving en voldoende overheidsgeld zorgen. Geld uit de markt of vanuit Europa biedt, zeker op de kortere termijn, onvoldoende perspectief.”

Verantwoordelijk voelen en zijn

Het rijk wil de positie van het landschap mede versterken door andere overheden, burgers en bedrijven te wijzen op hun verantwoordelijkheid. Vraag is of dat nu wel de goede manier is. In de Natuurbalans 2007 staat bijvoorbeeld dat de lagere

overheden juist zo veel vrijheden hebben waardoor andere functies, zoals woningbouw, eigenlijk nooit last hebben van het landschapsbeleid.

Mertens: “Dat is ook zo, maar daarom ook juist doen wij een uitdrukkelijk appèl richting de medeoverheden om meer hun verantwoordelijkheden voor het landschap te nemen. Zij zullen zich meer verantwoordelijk voelen als ze ook meer verantwoordelijk zijn. Het rijk wil ondersteunen, faciliteren en zelf het goede voorbeeld geven, maar kan en wil niet alles

Peter Paul Mertens

voor het landschap doen, dat zullen we met z'n allen moeten doen. En daarom heeft het hoofdstuk over participatie ook zo'n belangrijke positie in de Agenda Landschap. We kunnen wel weer heel veel nieuw beleid maken en nieuwe regels, tegelijkertijd zitten we met veel tegengestelde belangen. Nederland mag niet op slot, daar zit niemand

op te wachten. En het klopt ook dat landschap juridisch minder sterk geborgd is, minder dan bijvoorbeeld de Natura 2000-gebieden. Landschap is een resultante van heel veel maatschappelijke activiteiten en die kunnen we niet allemaal gaan controleren of sturen, omdat we één plaatje willen neerzetten. Het gaat er om dat ze in een goede balans met elkaar worden ontwikkeld, zodat we het ontstaan van 'nieuwe rommel' voorkomen. Overheden, maar zeker ook burgers en bedrijven zullen hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen bij het landschapsbeleid.”

Rijksbufferzones

Kuiper signaleert dat het rijk die verantwoordelijkheden dan wel actief moet toedelen. Nu heerst er veel onduidelijkheid. Mertens: “Mee eens, en daarom verkent het kabinet bijvoorbeeld de noodzaak om nieuwe rijksbufferzones tussen de steden aan te wijzen om de roodgroenbalans in stedelijke netwerken te versterken. Gebaseerd op de ervaring met de

huidige rijksbufferzones betekent de duurzame aandacht vanuit het rijk voor deze gebieden dat gemeenten en provincies beter in staat gesteld worden om op succesvolle wijze groene recreatieve gebieden te behouden en te ontwikkelen. Zo hebben we al met de provincie Gelderland afgesproken dat het gebied tussen Arnhem en Nijmegen ook een rijksbufferzone wordt. En ook voor IJsselmonde verkent het rijk samen met de provincie of een uitbreiding zinvol is. Publiek private uitvoeringsallianties zijn nodig om de ambities voor deze gebieden vervolgens te kunnen realiseren.”

Afgesproken middelen

Overigens gaat het PBL nauwelijks in op de draagvlakacties uit de Agenda Landschap. Kuiper: “Onze taak is om te onderzoeken of de beleidsdoelen worden gehaald met het voorgestelde beleid. De Agenda Landschap maakt niet duidelijk welk beleidsdoel het rijk wil bereiken met een hogere participatiegraad.

Rienk Kuiper

Vandaar dat we daar geen aandacht aan geven. Wel zeggen we dat het rijk er goed aan zou doen om de verantwoordelijkheden nog veel duidelijker te benoemen. Dat blijft nu nog wel wat hangen. De nieuwe Wet ruimtelijke ordening biedt uitstekende mogelijkheden om een effectief planologisch beschermingsregime op te stellen. Dus geef als rijk en provincies aan wat er waar precies beschermd moet worden, onder wiens verantwoordelijkheid en onder welke randvoorwaarden, zorg voor de afgesproken middelen en houd gedurende langere tijd vast aan dit beleid. Breng dan ook duidelijk de financiële opgave in beeld en vertel of er wel of geen extra geld voor vrijkomt. Wat dat betreft is de aandacht die de Agenda aan de uitbreiding en het succes van het rijksbufferzones geeft heel terecht.”

Landbouw en natuur in Europese context

Foto: Mark van Veen

Op 4 december organiseerde de WOT Natuur & Milieu samen met het Planbureau voor de Leefomgeving een symposium over 'Landbouw en natuur in Europese context'. Ruim 50 beleidsmedewerkers, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties hebben gediscussieerd over de gevolgen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid voor landbouw en natuur in Nederland. Aan de hand van kennisvragen zijn ideeën gegenereerd voor het toekomstige onderzoek zoals betekenis van ecosysteemdiensten, de relatie met de Kaderrichtlijn Water en de maatschappelijke waarden van landbouw en natuur.

Waardevolle ecologische informatie over zeediersoorten

Wageningen IMARES heeft in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving waardevolle informatie bij elkaar gezet voor 32 zeediersoorten. De gepresenteerde informatie betreft aantalsontwikkelingen, ecologische karakteristieken, de beschikbaarheid van verspreidingsgegevens en de gevoeligheid voor milieudruk van de verschillende soorten. De sets van informatie, zogenaamde ecoprofielen, kunnen worden gebruikt om een indicator voor biodiversiteit van het marine ecosysteem te maken. Deze indicator kan vervolgens worden gebruikt om de veranderingen in de natuurwaarde van de zee vast te stellen.

Meer informatie:

Meesters, H.W.G. *et al.*, 2008. Indicator system for biodiversity in Dutch marine waters. II Ecoprofiles of indicator species for Wadden Sea, North Sea and Delta Area. WOT-rapport 82. Wageningen UR, WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Contact: erik.meesters@wur.nl

Van veertien vogelsoorten, tien vissoorten, drie zeezoogdiersoorten en vijf ongewervelden is de ecologische informatie bij elkaar gezet. Het betreft gegevens over morfologie, leefwijze, voedingsgewoonte, verspreidingsmechanisme en habitat. Ook is de gevoeligheid voor verschillende omgevingsfactoren in kaart gebracht. Dit gaat om factoren als overbevissing, habitatverlies, recreatie, vergiftiging etc. Naast ecologische gegevens worden ook de beschikbaarheid van verspreidingsgegevens en natuurlijke referentiewaarden gepresenteerd.

De gegevens van individuele soorten dienen als invoer voor de berekening van de Natural Capital Index (NCI). Deze index is een indicator voor de biodiversiteit van habitats, in dit geval van het mariene ecosysteem. Voor de berekening van de NCI kan de gepresenteerde lijst van 32 soorten worden uitgebreid, onder andere door soorten van andere soortengroepen toe te voegen. Het grote probleem hierbij is dat er te weinig betrouwbare gegevens zijn met name voor het berekenen van referentiewaarden. De auteur doet suggesties voor het bepalen van de natuurwaarde van deze soortengroepen. /Irma

Vijftig jaar visserij en beheer op de Noordzee

De Noordzee is een productief continentaal plat: per jaar wordt momenteel 30 kg vis per hectare vis geoogst. Rond 1970 haalde de visserij nog de hoogste visoogst die ooit aan de Noordzee is onttrokken. Onderzoekers van Wageningen IMARES geven een overzicht van vijftig jaar visserij op de Noordzee. Ze evalueren de gelijktijdige invloed van natuur en beheer op de visstand en de oogst. Daarbij stuiten de onderzoekers op een manco aan overzichtelijke gegevens.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd een recordoogst gemeten voor de commercieel meest belangrijke vissoorten. Een goede productiviteit van de visstand en technisch sterk verbeterde vangstmethoden leverden maar liefst 60 kg vis per hectare per jaar op. Sindsdien is de vangst gedaald en bedraagt nu de helft. Voor kabeljauw en platvissoorten ligt die een factor vier lager. Daarnaast worden de vissen gemiddeld steeds kleiner en op jongere leeftijd geslachtsrijp.

Naast de technische ontwikkelingen heeft het Europese visserijbeleid geleid tot veranderingen in de visserij. Vanaf de jaren vijftig zijn daarin drie fasen te onderscheiden. Eerst heeft een expansie plaatsgevonden op een golf van technische

ontwikkelingen en de hogere productiviteit van de visstand. Daarna volgde een periode van bijsturing via zogenaamd 'risicomijdend beheer'. Dit beheer is erop gericht dat de paaistand niet onder een kritieke waarde komt. Op dit moment richt het beheer zich op een veel lagere visserijdruk. De stijgende olieprijs draagt onbedoeld aan die verlaging en structuurverandering bij.

Het blijkt niet eenvoudig om de invloed van visserijbeheer op de visstand als geheel aan te tonen. Voor een deel komt dat doordat beheersmaatregelen vaak geleidelijk worden ingevoerd, het effect ervan niet meteen zichtbaar is en er sprake is van een natuurlijke dynamiek in de vispopulaties. Visserijbeheer is een complexe zaak. Zonder overzichtelijke informatie over visstand en visserij verliest het debat daarover zich in weinig productieve versimpelingen. Aldus de onderzoekers. /Irma

Meer informatie:

Densen, W.L.T. van & M.J. van Overzee, 2008. Vijftig jaar visserij en beheer op de Noordzee. WOT-rapport 81. Wageningen UR, WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Contact: wim.vandensen@wur.nl

Lezers WOT's new zijn tevreden

In oktober dit jaar is aan alle lezers van WOT's new gevraagd wat zij vinden van deze nieuwsbrief. Er zijn 130 reacties binnengekomen. Deze lezers geven de voorkeur aan selectief lezen en koppensnellen; ongeveer 10% van de ondervraagden leest de brief van A tot Z. Waar we volgens verreweg de meesten van hen niets aan moeten veranderen is de frequentie en de omvang van de nieuwsbrief. Tevreden zijn de lezers ook over de inhoud wat betreft interviews en de verslagen van bijeenkomsten. Deze mogen hetzelfde blijven.

Wat moet er dan wel veranderen? Ruim de helft van de ondervraagden geeft aan dat er meer korte artikelen over afgerond onderzoek geplaatst mogen worden. Op de vraag hoe men de nieuwsbrief het liefst in de toekomst wil ontvangen, is er evenwicht: evenveel mensen willen een papieren uitgave dan wel een elektronische uitgave van WOT's new ontvangen.

De redactie dankt hierbij allen die hebben meegedaan aan de enquête voor hun bijdrage. Aan de hand van de uitkomsten gaan we bekijken hoe we in 2009 de nieuwsbrief nog beter kunnen laten aansluiten bij uw behoefte aan informatie over de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

Kennis voor natuur- en landschapsbeleid

Recent onderzoek over natuur en landschap in het landelijk gebied in een beknopte uitgave bijeen. Voor veel beleidsmakers en onderzoekers zou dat een heel praktische uitgave kunnen zijn. Het is dan immers in een oogopslag te zien welke informatie er is, en waar die te vinden is. De WOT Natuur & Milieu bracht daarom recente onderzoek op dit terrein in een overzichtelijke WOT-studie bij elkaar.

Het landelijk gebied is voortdurend in beweging en in wisselwerking daarmee verandert ook het beleid voor het landelijk gebied, natuur en landschap. Om dat beleid goed te kunnen onderbouwen met wetenschappelijke gegevens, worden diverse aspecten van de relatie tussen enerzijds maatschappelijke veranderingen en veranderingen in het beleid en anderzijds natuur en landschap in het landelijk gebied onderzocht. De onderzoeken zijn dus niet alleen ecologisch van aard maar richten zich ook op vragen over kosteneffectiviteit, het effect van veranderingen in de landbouw, de grondmarkt, het ruimtelijke beleid, etc.

Al dit onderzoek levert een enorme hoeveelheid lezenswaardige publicaties op maar niet elke beleidsmaker kan die, hoe interessant ook,

Foto: Lex Broere

allemaal gaan lezen. De nieuwe WOT-publicatie onder redactie van Floor Brouwer en Joep Dirkx laat door de oogbaren zien wat de belangrijkste conclusies zijn uit het onderzoek naar natuur en landschap in het landelijk gebied. De meeste onderzoeken zijn uitgevoerd als wettelijke onderzoekstaak in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving. De studie heeft vier delen: landschapskwaliteit, natuurbeleid, Europese context van landbouw en natuur, en een deel over diverse achtergronden van het natuur- en landschapsbeleid.

Meer informatie:

Brouwer, F.M. & G.H.P. Dirkx (red.), 2008. Natuur en landschap in het landelijk gebied: kennis voor beleid. WOT-studie 8. Wageningen UR, WOT Natuur & Milieu, Wageningen

Contact: floor.brouwer@wur.nl
joep.dirkx@wur.nl

Helpt boeren de Nationale Landschappen?

Schaalvergroting van agrarische bedrijven zal veel kernkwaliteiten van Nationale Landschappen verder onder druk zetten. Tot deze conclusie komen onderzoekers van het LEI. Met behulp van een regressiemodel beantwoorden de onderzoekers de vraag of de grondgebonden landbouw in de Nationale Landschappen kan bijdragen aan het behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten.

De overheid wil de kwaliteiten van de 20 Nationale Landschappen behouden en versterken. Omdat deze kernkwaliteiten deels zijn ontstaan door de landbouw, hangt de ontwikkeling ervan samen met ontwikkelingen in de agrarische sector. Een van de hoofdvragen van dit onderzoek is hoe deze samenhang eruit ziet. Ook willen de onderzoekers weten in welke mate schaalvergroting en intensivering de kernkwaliteiten in de toekomst zullen beïnvloeden. Op basis van de resultaten worden aanbevelingen voor het beleid gedaan.

Bedrijven binnen en buiten de Nationale Landschappen

Of bedrijven kernkwaliteiten kunnen behouden, hangt deels samen met de economische situatie van die bedrijven. Veranderingen in de afgelopen 25 jaar zijn onderzocht, waarbij verwacht werd dat de economische situatie van bedrijven binnen Nationale Landschappen slechter was dan van bedrijven daarbuiten. Uit de analyse bleek echter dat de grootte van het bedrijf vooral bepaald wordt door de grondsoort. Bedrijven in Nationale Landschappen verschillen doordat er meer gedaan wordt aan natuur en recreatie. Deze zogenaamde verdiepingactiviteiten zijn vooral te zien bij bedrijven in de Nationale Landschappen in de Randstad.

Schaalvergroting en intensivering

Schaalvergroting en intensivering zijn ontwikkelingen waar de agrarische sector de komende decennia mee te maken krijgt. De effecten hiervan op een aantal kernkwaliteiten zijn met

een regressiemodel berekend voor het jaar 2020. Hieruit blijkt dat de kwaliteiten kleinschaligheid, groen karakter en strokenverkaveling sterk worden aangetast door schaalvergroting. Dit effect is niet overal in Nederland even groot. Voor bedrijven in open landschappen op klei zal schaalvergroting de kernkwaliteit openheid versterken. Daar heeft landbouw dus het meeste perspectief. Voor bedrijven op veen is schaalvergroting juist nadelig. Voor alle bedrijven geldt dat intensivering van de landbouw nadelig uitpakt voor de kernkwaliteiten, maar dit verband is niet altijd duidelijk.

Meer informatie:

Verburg, R.W. *et al.*, 2008. Helpt boeren de Nationale Landschappen? Een empirische analyse van de landbouw en haar effecten op kernkwaliteit. WOT-rapport 83. Wageningen UR, WOT Natuur & Milieu, Wageningen

Contact: rene.verburg@wur.nl